

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

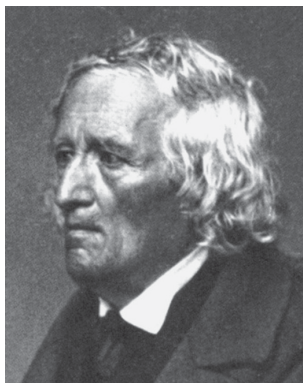
© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Jacob Ludwig Karl Grimm (1785–1863), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja

Jacob Ludwig Karl Grimm jogász, filológus, az irodalomtudomány művelője, a Porosz Tudományos Akadémia rendes tagja, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti (külső) tagja 1785. január 4-én született Hanauban. 1863. szeptember 20-án hunyt el Berlinben. Élete és munkássága elválaszthatatlan Wilhelm Carl Grimmtől (1786–1859), testvérétől. Ebből adódóan gyakran Grimm testvérek (Brüder Grimm) néven utalnak kettőjükre.

Jacob Ludwig Karl Grimmet a Magyar Tudományos Akadémia az 1858-as „újrakezdést” követő évben, 1859. december 16-án tartott közgyűlésén, Dessewffy Emil elnökségének (1855–1866) és Toldy Ferenc titoknoki funkciójának (1835–1861) idején választotta tiszteleti tagjául. Ugyanezen a közgyűlésen került sor Friedrich Karl von Savigny (1779–1861) tiszteleti taggá történő választására. Jakob Ludwig Karl Grimm tiszteleti taggá választása kétségtelen jele volt annak, hogy a Magyar Tudományos Akadémián a tudomány nemzetköziségének elismerése kiemelt szerephez jutott. Ennek fontosságára, jelentőségére Dessewffy Emil utóda az elnöki székben, Eötvös József (1813–1871) 1861-ben tartott *A tudomány befolyásáról az életre* című, nézetünk szerint ma is aktuális akadémiai elnöki beszédében utalt.

A Magyar Tudományos Akadémia 1841. augusztus 26. és szeptember 5. között tartott 12. nagygyűlésén elfogadott határozata értelmében székfoglaló előadás tartására volt kötelezett, amelynek ideje, időhatára azonban nem volt meghatározva.

A székfoglaló előadás megtartására tudomásunk szerint Jacob Ludwig Karl Grimm részéről, hasonlóan más tiszteleti tagokhoz, nem került sor.

Megemlítjük, hogy az 1869-ben elfogadott alapszabály már nem tette kötelezővé a tiszteleti tagok esetében székfoglaló előadás tartását. Grimm a Magyar Tudományos Akadémia I. osztályaként jelölt – Magyar Tudós Társaság első alapszabálya értelmében az MTA hat tudományos osztályra tagolódott – a Nyelv- és Széptudományi Osztályba került besorolásra. Itt kívánunk utalni arra, hogy 1830 és 1845 között a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) keretében csak a rendes tagok osztályba sorolására került sor.

Jacob Ludwig Karl Grimm fiatal éveit Steinau an der Straßében töltötte. 1798-ben kezdte meg tanulmányait a jóhírű, magas színvonalú oktatást biztosító kasseli gimnáziumban.

1802-ben kezdte meg tanulmányait a marburgi egyetemen. Marburgban Friedrich Carl von Savigny (1779–1861) tanítványaként jogot tanult. Savignyt a következő évben, 1803-ban a büntetőjog (Strafrecht) és a pandektajog (Pandektenrecht) rendkívüli egyetemi tanárának hívták meg a marburgi egyetemre, miáltal formálisan is kezdetét vehette tudományos és oktatói pályája. A marburgi egyetemmel már korábban is kapcsolatban volt, mivel doktori értekezését büntetőjogi témából *De concursu delictorum formali* címmel 1800-ban Marburgban védte meg, azaz két esztendővel Jacob Ludwig Karl Grimm beiratkozása előtt.

Savigny a Gustav Hugo (1764–1844) által alapított Történeti Jogi Iskola legjelentősebb képviselője volt. Thibaut, Nikolaus Thaddäus von Gönner (1764–1827) és mások kodifikációra irányuló törekvései ellen *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* (Heidelberg, 1814) című vitairatával lépett fel. Savigny elvetette az ún. népszellemtől (Volksgeist) idegen, nem abban gyökerező kodifikáció gondolatát, mivel az nézete szerint a jog organikus fejlődésének akadályja. Előadásain és szemináriumain egyaránt hangsúlyozott formában képviselt nézete hatással volt Jacob Ludwig Karl Grimmre.

Savigny jogtörténeti, római jogi kutatásai és Johann Friedrich Ludwig Wachler előadásai keltették fel tanítványa, Grimm figyelmét a német nyelv és irodalom történeti fejlődése iránt. Amikor Friedrich Carl von Savigny 1804-ben a középkori római joggal kapcsolatos kutatásai végett Párizsba utazott, rövid idő múlva Jacob Ludwig Karl Grimm is követte. Grimm azonban Párizsból való visszatérését követően nem folytatta jogi tanulmányait szülőhazájában.

Grimm nyomtatásban is közzétett leveleiben arról számol be, hogy szívesebben tanulmányozná az ófelnémet irodalmat. Marburgból 1805-ben visszatért Kasselbe. Kasselben állást vállalt a hadi kollégiumban, de a kollégium még ebben az évben megszűnt.

Édesanyja 1808-ban bekövetkezett halála után Jacob Ludwig Karl Grimmnek, mint legidősebb fiúnak át kellett vállalnia a családfenntartó szerepét. A Vesztfáliei Királyságban uralkodó Jêrôme Bonaparte könyvtárosaként kapott állást. A következô évben, 1809 februárjában államtanácsí „Beisitzer” lett.

A sok teendővel járó hivatali elfoglaltság mellett a régi német nyelvvel és költészettel foglalkozott. 1806-tól kezdve Wilhelm öccsével és a nyelvészet terén is tudományos igényű munkát folytató Werner Moritz Maria Graf von Haxthausen (1780–1842) körül formálódó baráti kör tagjaival meséket gyűjtött. Ezeket a meséket kommentárral ellátva nyomtatásban is megjelentették.

A Hesseni Választófejedelemség visszaállítása után Jacob Ludwig Karl Grimm elvesztette könyvtárosi állását. A visszatérő választófejedelem azonban diplomáciai szolgálatában státuszt, állást biztosított számára. Grimm a Hesseni Választófejedelemség küldöttsége vezetőjeként vett részt az 1814. szeptember 18. és 1815 június 9. között tartott, Európának a napóleoni háborúkat követő politikai újrendezését kialakító és – tegyük hozzá – hosszú időre biztosító bécsi kongresszuson (Wiener Kongress).

Ezt követően rövid ideig, néhány hétig Párizsban tartózkodott. Párizsban a hadi események során hadizsákmányként Franciaországba került hesseni és poroszországi műkincsek visszaszolgáltatásáról szolgáló tárgyalásokon vállalt aktív, igen fontos szerepet.

Jacob Ludwig Karl Grimm ebben az időben kezdte el a szláv nyelvek tanulmányozását. 1815-ben visszavonult a diplomáciai szolgálatból, hogy idejét teljesen az irodalomtörténetnek és nyelvtudománynak szentelhesse. Egy évvel később, 1816-ban másodkönyvtáros lett a kasseli könyvtárban, ahol Wilhelm testvére már 1814 óta titkárként tevékenykedett, 1829-ben a főkönyvtáros elhunytát követően azonban a Grimm testvérek jogos várakozásával ellentétben nem közülük kérték fel az utódot. Ezért a Grimm testvérek új állást kerestek.

1830-ban Jacob Ludwig Karl Grimm az európai vonatkozásban is nagy tekintélynek örvendő, működését 1734-ben megkezdő, de formálisan csak három évvel később, 1737-ben megnyitott, pontosabban felavatott göttingeni egyetem (Georg-August-Universität) tanára lett.

Mivel 1837-ben társszerzője volt a „Göttingeni Hetek” (Göttinger Sieben) tiltakozó beadványának, a hannoveri király elmozdította állásából és kiutasította az országból. 1841-ben IV. Frigyes Vilmos porosz király meghívására Berlinbe költözött és a Porosz Tudományos Akadémia tagja lett, azzal a joggal, hogy előadásokat tarthat. A germanisták 1846–47-ben tartott gyűléseinek egyik vezéregrénisége volt.

Jacob Ludwig Karl Grimm haláláig a berlini egyetemen tanított és testvérével együtt a német nyelv szótárán dolgoztak. A szótárnak szándékaik szerint a teljes újfelnémet szókincset tartalmaznia kellett, olyan módon, ahogyan az Martin Luther műveitől kezdve egészen Johann Wolfgang Goetheig megjelent.

Jacob Ludwig Karl Grimm és Wilhelm Grimm a német okortudomány, a német nyelvtudomány és a német filológia megalapozóinak számítanak. Grimm történeti összehasonlító módszere megteremtette a romanisztika kialakulásának feltételeit. Kiemelendő, hogy az *Über den deutschen Meistergesang* – a kitűnő filológus, Karl Konrad Friedrich Wilhelm Lachmann (1793–1851) kutatásai mellett – a régi német irodalom első tudományos igényű feldolgozásának tekinthető.

Gyakran vita tárgyát képező nézeteinek megvédése érdekében Jacob Ludwig Karl Grimm sajátos, kortársai által nem egyszer – tegyük hozzá – joggal kifogásolt konfrontatív tudományos stílust alakított ki. Az általa kialakított stílusnak lényegi eleme volt az erősen polémikus hangvétel, amelynek része volt nem egyszer az ellentétes nézetet vallók személyének nyílt támadása.

A német filológusok „ösmítoszai” közé tartozik az úgynevezett tudományos háború, hadviselés, amelyet a jeles filológusok, különösen Friedrich Heinrich von der Hagen (1780–1856) és Johann Gustav Gottlieb Büsching (1783–1829) ellen folytatott.

A Grimm testvérek legismertebb művei a közösen kiadott kétkötetes mesegyűjtemény (*Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, 1812–1815.) és a német szótár. Jacob Ludwig Karl Grimm 1822-ben fogalmazta meg a germán nyelvek első hangzótörvényét. Említést érdemel, hogy angolszász nyelvterületen a germán nyelvek hangzótörvényét ma is Grimm törvényének – Grimm’s Law-nak – nevezik.

A germanisztika szempontjából szintén úttörőnek számító műve az 1835-ben három kötetben megjelent *Német mitológia*. Ebben a munkájában Grimm nyelvészeti úton kísérli meg a germánok életmódjáról és istenekről vallott nézeteit értelmezni. Fontos utalnunk arra, hogy ezt hasonló koncepcióra épülő művek követték Grimm tollából a finnugor és szláv nyelvcsaládok tekintetében.

Itt említjük meg, hogy a ma is forrásmunkaként használt, 1828-ban nyomtatásban megjelent *Deutsche Rechtsalterthümer* című műve Richard Wagner számára is alapmunkaként, forrásként szolgált némelyik operájának, így – csak egy példát említve – a Lohengrin szövegkönyvének elkészítése során.

Jacob Ludwig Karl Grimm 1863. szeptember 20-án hunyt el nyelvészeti munkája folytatása során, a *Deutsches Wörterbuch* „Frucht” (gyümölcs) szócikkének írása közben.

Említést érdemel, hogy kivételesen gazdag hagyatéka, így – többek között – széljegyzetekkel ellátott könyvei a berlini Állami Könyvtárban (Staatsbibliothek), a Porosz Örökséggyűjteményben található. Vele kapcsolatos, illetve róla szóló fontos forrásanyag található ezen felül unokaöccse, a jeles író, esszéíró és művészettörténész Herman Grimm (1828–1901) hagyatékában, a marburgi Hesseni Állami Levéltárban és a kasseli Grimm Fivérek Múzeumban.

A jogi tanulmányokat is folytató Jacob Ludwig Karl Grimmet a XXI. század első felében is joggal tekintik a szaktudomány irányadó képviselői a német filológia és ókortudomány (Altertumswissenschaft) megalapozójának.

Hamza Gábor

Jacob Ludwig Karl Grimm főbb munkái

I. Göttingen, 1811; *Deutsche Grammatik*. 1819; *Deutsche Rechtsaltertümer*. 1828; *Ad auspicia professionis philosophiae ordinariae in Academia Georgia Augusta rite capienda invitatus Jacobus Grimm, phil. et jur. utr. doctor academiae bibliothecarius etc, Inest hymnorum veteris ecclesiae XXVI. interpretatio theotisca nunc primum edita*. Göttingen, 1830; *Weistümer*. 7 Bände, Göttingen, 1840–1872; *Rede auf Wilhelm Grimm und Rede über das Alter*. Berlin, 1863 és *Deutsche Mythologie*. Vollständige Ausgabe. Wiesbaden, 2007.

Felhasznált irodalom

Riedl Szende: *Emlékbeszéd Grimm Jakab külső tag felett. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből* (3. 9). Budapest, 1873; Wilhelm Scherer: *Grimm, Jacob*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 9. Leipzig, 1879. 678–688.; Friedrich Neumann: *Grimm, Jacob*. In: *Neue Deutsche Biographie* (NDB). Band 7. Berlin, 1966. 76–79.; Hamza G. – Sajó A.: *Savigny a jogtudomány fejlődésének keresztútján*. Állam- és Jogtudomány 23 (1980) 79–111.; Alan Kirkness: *Geschichte des Deutschen Wörterbuches 1838–1863*. Dokumente zu den Lexikographen Grimm. Mit einem Beitrag von Ludwig Denecke, Stuttgart, 1980; Walter Jens: *Das Vorratshaus der Deutschen. Zur Geschichte und Bedeutung des Deutschen Wörterbuches*. München, 1984; Ludwig Erich Schmitt / Elizabeth Feldbusch (Hg.): *Die Werke Jacob Grimms. Nachdruck der Ausgabe von 1840*. Hildesheim, 1985; Volker Mertens (Hg.): *Die Grimms, die Germanistik und die Gegenwart*. Wien, 1988; Ludwig Denecke: *Jacob Grimm und sein Bruder Wilhelm*. Stuttgart, 1971.; Gunhild Ginschel: *Der junge Jacob Grimm*. 1805–1819. 2. Aufl., Stuttgart, 1989; Maria Herrlich:

Organismuskonzept und Sprachgeschichtsschreibung. Die „Geschichte der deutschen Sprache“ von Jacob Grimm. Hildesheim, 1998; Lothar Bluhm: „*Compilierende Oberflächlichkeit*“ gegen „*gernrezensierende Vornehmheit*“. *Der Wissenschaftskrieg zwischen F. H. von der Hagen und den Brüdern Grimm.* In: *Romantik und Volksliteratur*, (Hg. Lothar Bluhm und Achim Hölter) Heidelberg, 1999. 49–70.; Matthias Janßen: „*Findet den, der es gemacht hat!*“ *Über Autor, Text und Edition bei J. J. Bodmer und J. Grimm.* In: *Text und Autor. Beiträge aus dem Venedig-Symposium 1998 des Graduiertenkollegs „Textkritik“ München*, (Hg. Christiane Henkes und Harald Saller mit Thomas Richter) Tübingen, 2000. 5–32. és Bernd Heidenreich/ Ewald Grothe (Hg.): *Kultur und Politik. Die Grimms.* Frankfurt am Main, 2003.